

Tři sestry

Karel Pichlík

Lenka Pichlíková Burke – Andrea Jochmanová (eds.)



Publikace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Lektorské posudky:

doc. Mgr. Klára Hanáková, Ph.D. (JAMU Brno)

doc. Mgr. Šárka Havlíčková Kysová, Ph.D. (FF MU Brno)

Fotografie na obálce: zleva Ema Pechová, Milada Sequensová, Terezie Javůrková (fotografie z pozůstalosti rodiny Peškových, Pechových, Waltrových a Zezulových ODD MZM), foto na klopě obálky – Karel Pichlík (osobní archiv Lenky Pichlíkové Burke)

© Texty: Karel Pichlík – dědicové, Anna Hodková, Zuzana Hodková, Lenka Pichlíková Burke, Marta Töpferová, Pozůstalost rodiny Peškových, Pechových, Waltrových a Zezulových Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea Brno

© Fotografie: Pozůstalost rodiny Peškových, Pechových, Waltrových a Zezulových Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea Brno, osobní archiv Anny Hodkové, Zuzany Hodkové, Lenky Pichlíkové Burke, Terezy Töpferové Bottman, Marty Töpferové a Marcuse Karla Francise Burke

© Moravské zemské muzeum, 2024

ISBN: 978-80-7028-614-2

OBSAH

Ke <i>Třem sestřám</i> dodatečně, byť úvodem – Andrea Jochmanová	6
Vzpomínka na autora – Anna Hodková	12
Tři sestry – Karel Pichlík	14
I. RODIČE – Léta 1857–1889	15
1857–1866	15
1866–1881	25
1881–1889	36
II. EMA (1. 1. 1869 Jičín – 2. 12. 1965 Brno) – Léta 1885–1903	43
1885–1893	43
1893–1897	51
1897–1903	59
III. MILADA (10. 12. 1870 Tábor – 26. 6. 1903 Příbor) – Léta 1885–1903	69
1885–1891	69
1891–1897	81
1897–1901	90
1901–1903	104
IV. TEREZIE (28. 4. 1873 Rokycany – 1. 12. 1934 Poděbrady)	117
1891–1906	117
1906–1914	130
V. DĚTI, VNUCI, PRAVNUCI (1914–1977)	145
Jmenný rejstřík	153
Místní rejstřík	163
Prameny	166
Anna Anděla Málková – Lenka Pichlíková Burke	168
Život sám – Zuzana Hodková	170
Pokračování v herecké tradici – Lenka Pichlíková Burke	181
Hudba je pro mě životní kotvou – Marta Töpferová	205
Obrazová příloha	209
Summary	249

Ke Třem sestrám dodatečně, byť úvodem

Veřejnosti dosud neznámá kniha českého historika a jednoho z čelních osobností Charty 77, Karla Pichlíka (1928–2001), nazvaná čechovovsky *Tři sestry*, vznikala za složitých podmínek normalizace. Její autor už v roce 1969 opustil Vojenský historický ústav a pracoval jako dělník u Vodních zdrojů. Práce, která tolik připomínala kočovné divadelní harcování dávných členů rodu jeho ženy Anny Hodkové (1928–2024), mu přes všechny limity umožňovala pohybovat se v mnoha koutech tehdejšího Československa. Z archivů měst a městeček, v nichž se pohyboval, sestavil v roce 1977 pečlivý obraz dějin herecké rodiny Peškových, jež svými kořeny spadala k prvním zakladatelským rodům spojených s divadelní aktivitou předávanou divákům od 2. poloviny devatenáctého století v českém jazyce.

Potomci rodu pak patřili k významným, stylotvorným osobnostem Národního divadla v Brně – první ze sester, Ema Pechová (1869–1965) spojila svůj život s tanečníkem a hercem Ladislavem Pechem (1866–1942). V Brně, tehdy už v pevném svazku s profesionálním divadlem pokračovali Pechovi v rodinné herecké tradici. V ní pak navázala na brněnských scénách i jejich dcera Marie (1897–1978), hercem a režisérem byl i její muž Rudolf Walter (1894–1966), herečkou, režisérkou a divadelní organizátorkou byla i jejich dcera Olga (1922–2001), provdaná za scénografa a výtvarníka Milana Zezulu (1921–1992). Nejznámějším z této linie rodu je herec Ladislav Pešek (1906–1986), jehož paměti *Tvář bez masky* vyšly ovšem až v roce dokončení Pichlíkova strojopisu, proto s nimi autor nemohl pracovat.

Pichlík svoje dílo ponechal v šesti strojopisných stejnopisech, které určil členům rodiny. Jeden z výtisků, zasláný brněnské herečce Marii Waltrové, zůstal zachován v rodinném archivu její dcery, Olgy Zezulové. Tento archiv byl po smrti Olgy Zezulové předán do sbírek Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea (dále ODD MZM). Teprve v roce 2022 se nám podařilo kontaktovat Lenku Pichlíkovou Burke (* 1954) a její matku Annu Hodkovou, které pocházejí z rodu druhé ze sester, Milady Peškové Sequensové (1870–1903). Na základě společných debat jsme se shodli na vydání *Tří sester* pro širší okruh veřejnosti. V průběhu příprav jsme nakonec dali přednost variantě, že by kniha mohla po mnoha letech od vzniku strojopisu navázat i stručnými kapitolami o dalších osudech členek rodu, které jsou stále aktivní v oblasti umění. Vznikly tak dovětky věnované Anně Hodkové Pichlíkové, dále přímé autorské texty obou jejích dcer, hereček Zuzany Hodkové (* 1949) a Lenky Pichlíkové Burke. Vyprávění obou sester o jejich divadelní práci v normalizačním Československu, kterou pochopitelně ovlivnila skutečnost, že byl Karel Pichlík Chartistou, i jejich složitých cestách k uplatnění v Americe, významně doplňuje také kontext autorova poselství o předávání ja-

kéhoši generačního souznění a posedlosti divadlem. Text zpěvačky, skladatelky a libretistky Marty Töpferové (* 1975) pak ukazuje na rozvíjení rodových kořenů a otvírání nových cest. Anna Hodková je také autorkou krátkého textu věnovaného Karlu Pichlíkovi.

Pichlíkovo zpracování mnoha historických událostí a mapování pohybu členů rodu, tedy zejména manželů Marie (1846–1927) a Josefa Peškových (1840–1906), je důsledně podrobné. I z toho důvodu knihu doprovází rejstřík jmenný i místopisný. Pohyb českých i německých kočovných divadelních skupin by si dnes jistě zasloužil obsáhlejší samostatnou studii – posledním podobně rozsáhlým projektem byla disertační práce Josefa Šáchy *Dějiny kočovných divadelních společností na Moravě ve druhé polovině XIX. století z padesátých let minulého století*, či Knapovy knihy *Zöllnerové a Umělcové na pouti*, Burdova práce *Aby se nezapomnělo*, vesměs publikované před šedesáti lety. Pichlíkova kniha vydaná po téměř půlstoletí od svého vzniku může vyvolat jistě i další zájem o zkoumání souvislostí kočovného divadla na českém území, jeho dramaturgie, překladové i autorské aktivity, produkci i sociální síti, fungující na českém území, ostatně i historii českých hereckých rodů, jejichž potomci jsou dnes stále v oblasti umění aktivní.

Karel Pichlík podle rodinné korespondence Pechových, Peškových, Waltrových a Zezulových uložené v ODD MZM komunikoval v době příprav knihy nejprve s Marií Waltrovou, když jí v roce 1977, rok před její smrtí, napsal v průvodním dopise k zaslánému spisku:

„Spisek se týká Josefa a Marie Peškových a jejich tří dcer: Emy provd. Pechové, Milady provd. Sequensové a Terezie provd. Javůrkové – tedy Vašich prarodičů, Vaší matky a tet.

Moje žena je vnučkou jedné z Vašich tet (Milady) a z jejího popudu jsem se snažil vypátrat tragický osud Milady Peškové – Sequensové. Práce se mi rozrostla, a nakonec jsem pro naši dceru Lenku, která letos končí DAMU, sestavil tento rukopis.

Snad to bude zajímavé čtení pro Vás i Vaši dceru.“ (ODD MZM)

V roce 1979 pak poslal ještě obsáhlejší dopis dceři Marii Waltrové, Olze Zezulové, kde objasňuje také svůj autorský záměr a další vize:

„Stanovení přesné a podrobné genealogie je věc jistě velice zajímavá, zvláště pro příslušníky rodu. Můj záměr je neskromnější. Téměř dvacet let jsem byl historikem z povolání a za historika se stále ještě považuji, resp. snažím se jím zůstat. Nabízející se téma, osudy pěti generací divadelního rodu, se mi stalo lákavým východiskem k novému pohledu na moderní dějiny národa, začínající v obrození. Nedělám si iluze, že práci brzy dokončím, či že by její výsledky mohly být publikovány. Zatím se tedy věnuji prvním dvěma generacím (zhruba do první světové války), mj. i proto, že vše, co následuje, už se dotýká žijících osob a já bych si připadal, jako když bez dovolení vnikám do jejich soukromí. Snad později se dostanu i k nejlepším létům třetí generace, k První československé republice. Jak vidíte, nejde tedy jen o osud „tří sester“.“ (ODD MZM, R1301)

Karel Pichlík neměl k dispozici detailnější materiály o osudech třetí sestry, Terezie Javůrkové (1873–1934). Věděl ovšem jistě, že manželé Javůrkovi působili v letech 1921–22 ve Slovenském národním divadle v Bratislavě. Shodou okolností se tehdy v Bratislavě narodila také pozdější herečka Viola Javůrková (1922–?). Ta ovšem k rodině Peškových nepatřila, a tak jsme se nakonec rozhodli

vyřadit z knihy pasáž, kterou citujeme z původního strojopisu aspoň na tomto místě jako připomínku těch herců, jejichž jména ve své době příznačná, dnes z paměti divadla mizí. Herečka Viola Javůrková z ročníku prvních poválečných absolventů brněnské konzervatoře, spolupracovnice Rudolfa Waltra a později i Olgy Zezulové, skončila svou aktivní hereckou dráhu v sedmdesátých letech:

„Jedinou herečkou ve čtvrté generaci rodu byla Tereziina vnučka Viola Javůrková. Narodila se v Bratislavě, snad když tam byl Václav Javůrek režisérem Národního divadla. (Nevím ani, zda je dcerou Karla Javůrka nebo Marie Javůrkové.) Když jí bylo jednadvacet let, stala se v roce 1943 herečkou tehdy ještě kočovného „Beskydského divadla“, které mělo svou základnu v Hranicích na Moravě. Po válce hrála v Brně: do roku 1948 v „Městském divadle mladých“ a od roku 1948 dvacet let působila v brněnském Státním divadle. Její muž, Milan Krejčí, je (byl?) novinářem. Viola Javůrková-Krejčová v roce 1968 divadla nechala a ani její děti se divadlu nevěnovaly. A tady končí i Tereziina listina rodu tří sester.“ (Pichlík, rkp, s. 277)

Terezie patřila mezi významné komediální herečky své doby a stala se také první herečkou rodu, kterou zachytilo filmové plátno. V němém komediálním snímku *Pražští adamité* (1917) režiséra a divadelního podnikatele Antonína Fencla ztvárnila postavu paní Štovičkové, manželky ústředního hrdiny, záletníka a sukničkáře. Film se natáčel zejména s ansámblem Švandova divadla, který právě podnikatel Fencl vedl. Terezie Javůrková se ale pohybovala i v různých divadelních provozech a stále angažmá mívala více či méně sezónně. Jako vynikající komediální herečka se uplatnila v pražském Varietě, kde vystupovala s tehdy stále populárnějším Vlastou Burianem ve frašce *Kinohvězda* (1919).

Bohužel, nejsou ani v rodinném archivu Pechových, Peškových, Waltrových a Zezulových (ODD MZM) uloženy žádné obsáhlejší materiály o osudu jejím, ani o osudu její dcery Marie (cca 1901–?). Její muž Václav Javůrek (1864–1944) byl hercem a režisérem, jenž prošel školou divadelních arén i kočujících společností, od začátku dvacátého století střídavě pracoval i ve velkých divadelních provozech v Brně, Bratislavě a Plzni. Při našem dodatečném pátrání se nám také nepodařilo zjistit, zda měl rod jejich dcery Marie nějaké další divadelní, potažmo umělecké směřování. Doplňili jsme tedy alespoň informaci o roku úmrtí Terezie Javůrkové (1934) – a vynechali tak Pichlíkovu poznámku č. 489, v níž konstatoval: „Snad se ze znění dopisu dá vyčíst i to, že Terezie Javůrková už byla v té době mrtva.“ (Pichlík, rkp., s. 272)

Korespondence, která se dochovala v rodinné pozůstalosti Peškových, Pechových, Waltrových a Zezulových ve sbírkách ODD MZM vypovídá o tom, že Terezie se už v době první světové války chtěla divadla z mnoha důvodů vzdát, dokázala to ale přibližně po padesátiletí s divadlem (počítáno včetně raného dětství), a to z důvodu vleklé nemoci. Na jednom ze svých posledních vzkazů, které poslala sestře do Brna v roce 1934, chválí Emin výkon v roli maminky Pechové ve filmové komedii Martina Friče *Mazlíček*. Ema tak byla třetí členkou rodu, která vstoupila do sféry kinematografie. Tím druhým se stal už v roce 1931 její syn Ladislav Pešek svou první malou rolí ve snímku *Miláček pluku*; jeho filmové a televizní dílo přesahuje dvě stovky titulů. V roce 1971 vstoupila do světa kinematografie také Zuzana Hodková a o pět let později i její sestra Lenka Pichlíková Burke a ještě s koncem sedmdesátých let také Anna Hodková, podle jejíhož scénáře vznikla televizní inscenace *Spodina* podle předlohy španělského spisovatele Juana Gyotisola (1977, režie Anna Procházková) a *Slečna Rajka* (1978, režie

Eva Sadková podle románu srbského autora Iva Andriće). Pracovala intenzivně i pro Československý rozhlas. Na sklonku devadesátých let pak do světa televizních pořadů a krátce na to i do dokumentární tvorby vstoupila také zpěvačka, skladatelka a libretistka Marta Töpferová. Marcus Francis Burke se rovněž věnuje filmové práci. Bývalý dětský herec, který si rád zahrál ve filmu, pracuje v té části filmového světa, který divák nevidí – ve světě za kamerou a jako asistent režie.

Přes soudobé možnosti nabízené světem digitálních archivů a sociálních sítí se nám nepovedlo zatím dohledat žádné další informace o zbývajících členech rodu, případně jejich potomcích. Dozvěděli jsme se, že bratr tří sester Jan (1879–1915) se v dospělosti oženil a divadlu se nevěnoval, padl na bojištích první světové války 24. září 1915 ve Volyňské oblasti dnešní Ukrajiny. O osudu jeho ženy, případně jeho dětí zatím nevíme. Druhý bratr – Karel (1867–?) vedl velmi dobrodružný život dělníka-krajánka, který se vyučil řeznictví, živil se ale také jako číšník, jindy hloubil cestu pro položení železniční tratě, pak zase harcoval po vandrech a za prací až do Bavorska nebo Rakouska. Když konečně po letech napsal své sestře Emě, bylo mu už přes čtyřicet let (uloženo v ODD MZM). Na svých cestách za prací potkal jednu z českých kočujících společností, které se ptal na osud rodiny. Kolegové z herecké trupy mu asi dali tip, že nejsnáze – totiž v brněnském Národním divadle – najde Emu Pechovou. Ve zmíněném dopise a následně také na dalších několika pohlednicích Karel popisoval, že pracoval mimo jiné jako cirkusák pro jeden z největších podniků té doby Cirkus Blumenfeld (ten ve své době zaměstnával až 4000 osob; rozsáhlá německá rodina Blumenfeldů v roce 1933 vzhledem ke svému neárijskému původu o cirkus přišla, mnozí byli umučeni v Osvětimi a dalších koncentračních táborech). Karel se k rodině přihlásil jen krátce udržovanou korespondencí, jeho stopy zmizely někdy v době první světové války.

Domnělého syna Terezie a Václava Javůrkových, Karla, kterému je v knize věnována krátká zmínka, se povedlo Pichlíkovi dodatečně identifikovat jako syna Milady Sequensové Peškové, jak o tom napsal v dopise Olze Zezulové v listopadu 1978 (ODD MZM):

„Rodokmen, který jsem ve svém rukopise vytvořil, tedy třeba opravit v tom smyslu, že Milada Pešková Sequensová měla tři děti (Miladu, Verunu a Karla) a Terezie Javůrková pouze dceru Marii, která zůstala bezdětná.“

Miladin syn Karel Pešek (1899–1977), v rodině se mu říkalo „Karel z Březnice“, provozoval povoznictví v Březnici, které mu bylo po převratu 1948 znárodněno. Za ženu měl Zdeňku, rodným jménem Smolíkovou (1896–1967), vzali se asi někdy v roce 1921 nebo 22 a žili pak v Březnici, děti pravděpodobně neměli. Pasáž v Pichlíkově knize tedy opatřujeme poznámkou pod čarou s odkazem na výše uvedenou informaci.

Z rodinné pozůstalosti uložené v ODD MZM jsme se také dozvěděli, že Zuzana Hrubá Pešková (* 1943), dcera Ladislava Peška, má dceru Julii (* 1967) a Zuzanu (* 1970). Ani s jednou zmíněnou se při přípravě této knihy a před jejím odevzdáním do tisku nepovedlo redakci vstoupit do aktivního kontaktu.

Z dochovaných materiálů je zjevné, že Karel Pichlík i po sepsání *Tří sester* pokračoval ve svém bádání a prohluboval text o další informace k rodové genealogii, přitom pochopitelně sledoval

všechny novinky a události s rodem související. Do listu z 15. 11. 1978, který adresoval Olze Zezulové vepsal další nové poznatky, jimiž vyvrací rodinnou legendu o rodovém spříznění se zakladateli prvního českého divadla v Praze, C. K. Vlastenského divadla (lidově zvaného Bouda) v Praze roku 1783, s bratry Václavem a Karlem Ignácem Thámovými, a rozšiřuje také poznatky k působení společnosti Elišky Zöllnerové, publikované v knize Josefa Knapa Zöllnerové:

„Zaměřil jsem se trochu na nejstarší minulost rodu a zjistil jsem mimo jiné že: zaprvé váš děd Josef Pešek (narozen 10 března 1840 v Písku) neabsolvoval písecké gymnázium (od roku 1851 osmileté) ale navštěvoval pouze jeho druhou a třetí třídu ve školním roce 1852–53 a 1853–54. Jeho otec Jan Pešek – který také chodil v Písku do gymnázia, a to do první a druhé třídy v letech 1819 až 1821, kdy tam studoval i český operní zpěvák Karel Strakatý, první interpret písně „Kde domov můj“ při premiéře Fidlovačky v roce 1834 – se narodil ve Volyni jako syn volyňského měšťana a mistra kovářského Jana Peška. Tito Peškové kováři se ve Volyni uvádějí už na přelomu 17. a 18. století, když roku 1703 (8. října) volyňská vrchnost svatovítský probošt (později arcibiskup) Daniel Josef Mayer z Mayernu obnovoval Městský magistrát, jmenoval obecním starším i Martina Peška. A 6 listopadu 1703, kdy byly „obnovení poctivým pořádkům cechmistrové“, potvrdil probošt tohoto Martina Peška cechmistrem cechu kovářského. Stali se tedy Peškové volyňskými měšťany někdy v druhé polovině 17. století. Ne však dříve, protože v roce 1651 mezi majiteli domů ve městě na půl zničeném třicetiletou válkou ještě uvádění nejsou. V roce 1714 byly ve Volyni dva kováři Peškové, oba Janové v čísle popisném 61 a v čísle popisném 85. V roce 1734 už v čísle popisném 61 Peškové nejsou a v čísle popisném 85 bydlí Zuzanka Pešková s nedospělým synem, zřejmě vdova. Pak až v roce 1781 je jedním z přisedících volyňského primátora opět M. Pešek. Ve Volyně žilo Pešků více, ale myslím, že ti, které jsem jmenoval, tvoří jednu z linií a že je to právě ta, z níž pocházel Jan Pešek měšťan a mistr kovářský ve Volyni, děd vašeho děda.

Vaše babička Marie Tamová (Tammová, Thamová, nar. 31. 8. 1946 v Jičíně) není ani vzdáleně příbuzná se slavnými Thámy, kteří stáli u kolébky novodobého českého divadla. Její praděd Joseph Tamm se narodil v tehdejším Obersohru (do roku 1918 Horním Zárově, potom Horním Žďáru), německé vesničky na panství Staré Buky u Trutnova; v roce 1900 tu bylo 125 domů s 603 obyvateli, v roce 1929 121 s 471 obyvateli – v prvním případě vesměs Němci, v druhém se pouze jeden obyvatel hlásil k české národnosti. Panství Staré Buky koupil v roce 1701 Pertolt Vilém z Valdštejna, věděla je jeho dcera Marie Eliška, manželka Jana Arnošta hraběte Šafgoče, který se v době, kdy se Joseph Tamm na jeho panství narodil, s Valdštejnem stýkal (jsou známy jeho dopisy hraběnce Valdštejnové o průběhu selského povstání v r. 1775). A protože se v tomto povstání v r. 1775 vyskytl v Rudniku (Hermannseifen), v obci jen několik kilometrů vzdálené od Obersohru, Hanus Adam Tham, vysloužilý voják, který byl zatčen za napadení panského důchodního, svítla mi jistá naděje, že tito Thamové z Trutnovska mají přece jen něco společného s pražskými Thámy, jejichž otec byl kuchařem hraběnce Valdštejnové. Bohužel je tomu jinak – otec Karla Thama (nar. 1763) i Václava (nar. 1765) pocházel z Rožďalovic na Nymbursku a Tamové se v rožďalovickém matrice vyskytují už od konce 17. století. Rožďalovice patřily hraběti Václavu z Valdštejna.

Zabýval jsem se dále hereckými Počátky Josefa Peška a budu muset mnoha směrech opravit svůj předpoklad o tom, kde hrál na konci 50. let. Podařilo se mi ale v mnohém doplnit historii společnosti

Elišky Zöllnerové v první polovině 60. let, o níž má ve své knize Josef Knap jen velmi sporé zmínky. V druhé polovině 60. let jsem konečně zjistil další důležitou sezónu manželů Peškových u společnosti Jana Emila Kramuele v Jindřichově Hradci a Třeboni 1866/1867, kde s nimi hrál i tehdy začínající Vendelín Budil. Píše o nich ve svých hereckých vzpomínkách (v pasážích, které Olga Spalová ve své právě vyšlé knize Sága rodu Budilova, necituje) velmi sympaticky.“ (ODD MZM)

Další korespondence autora knihy s Olgou Zezulovou se v ODD MZM nezachovala, a tak není známo, zda Karel Pichlík pokračoval ve svém rodovém bádání. V posledním dopise z listopadu 1979 ještě stihl do Brna poslat informaci o současných událostech:

„A když už jsem u soukromých zpráv, snad Vás bude zajímat, že zeť (Tomáš Töpfer) a dcera Zuzana už nejsou v Ostravě. Dostali oba angažmá v ústeckém Činoherním studiu a žijí tedy s dětmi v Ústí n. L. Dcera Lenka je už druhou sezónu v pražském Divadle Jiřího Wolker a vedle tam nezbytných princezen hraje i Lotty v Jiráskově Filozofské historii, Lucettu v Goldoniho Poprasku na laguně a ve Zkrocení zlé ženy, Biancu.“

Olga Zezulová se začátkem osmdesátých let – snad inspirována Pichlíkovým bádáním – spojila s badatelem Janem K. Linhartem, který v *Genealogických a heraldických informacích* v roce 1983 (číslo 3), přinesl obsáhlou sondu do rodového rodokmenu, pozornost věnoval výrazně také rodině Rudolfa Waltera, jenž pocházel z rodu Demartini. Jeho matka, operní pěvkyně Olga Demartini (1871–1949), založila a padesát let v Brně vedla hudební školu.

Editorky zasáhly do tohoto samizdatového materiálu jen v případě několika málo detailů, cílem bylo zachovat i kvalitu autorova tvůrčího gesta. Pichlíkův strojopis byl už v době svého vzniku zpracován po stránce jazykové velmi pečlivě, na redakci tak zůstala zejména práce na převedení textu do digitální podoby, zformátování citovaných pasáží a do knihy přepsaných historických pramenů, sjednocení citační normy, doplnění několika detailů z rodinného archivu Anny Hodkové a z materiálů uložených v ODD MZM, případně dohledání chybějících údajů v citacích tam, kde to bylo možné (jedná se zejména o ročníky či čísla časopisů, čísla stránky z citovaných publikací atp.). Do hlavní části textu tedy nebylo nutno až na výjimky zasahovat. Jedním z příkladů zásahů je změna formulace na s. 5, kde původně stálo: „měšťan a mistr kovářský z Volyně Jan Pešek + Anna Vorlová z Horažďovic a správce na Orlíku Martin Friedl + Albertýna Hilbertová z Plzně“, nově je v textu: „ve Volyni měšťan a mistr kovářský z Volyně Jan Pešek, v Horažďovicích jeho pozdější žena Anna Vorlová. Na Orlíku se narodil pozdější správce orlického panství Martin Friedl a v Plzni jeho budoucí žena Albertýna Hilbertová“. Podobných formulačních nejasností ale v knize nebylo mnoho. Věříme, že i přes některé dnes už méně užívané obraty a syntax, jsou *Tři sestry* po jazykové stránce velmi čtivé.

Redakce také do textu vložila životopisná data těch tvůrců, o nichž bylo možno tuto informaci dohledat. V případě, že byl doplněn jinak zcela pečlivě budovaný poznámkový aparát, začíná text poznámky zkratkou pozn. red. Ve spolupráci s rodinou proběhly také úpravy Pichlíkovy původní verze rodinného rodokmenu, jenž jsme doplnili a přidali údaje o současných členech rodu.

Andrea Jochmanová

Vzpomínka na autora

Můj muž, historik, PhDr. Karel Pichlík, docent Karlovy univerzity, jehož zaměření byla první světová válka, legionáři a vznik Československa, nastoupil v únoru 1970 jako dělník čerpač k Vodním zdrojům jako hodně dalších osob.

Do penze odcházel v šedesáti letech v r. 1988 a výše důchodu odpovídala jeho pracovnímu zařazení. U Vodních zdrojů se sloužilo vždy celý týden, bydlelo se v maringotce a další týden bylo náhradní volno. Lokality to byly hlavně ve středních a severních Čechách. S mým mužem sloužili další přátelé: profesor Jan Křen, historikové Jan Beránek, Bohumír Klípa, Jiří Vančura a také přední český spisovatel Karol Sidon, dnes vrchní zemský rabín. Poslední lokalita byla v areálu chemických závodů v Kolíně, kde sloužil s profesorem Janem Křenem.

V letech normalizace, ve volném čase, můj muž také dál pracoval ve svém oboru jako historik. A tehdy se začal věnovat i bádání o hereckém rodu Pechů a Pešků, z nichž pocházím. Studoval v archivech, knihovnách, v matrikách. V roce 1977, kdy podepsal Chartu, napsal v šesti vlastních strojopisech tuto knížku.

V roce 1987 se můj muž sblížil s Václavem Havlem, poskytl mu materiály k Havlově rozhlasové hře *Zítřka to spustíme*, o 28. říjnu 1918.

V roce 1989 se Karel účastnil všeho politického dění a s příchodem Václava Havla na Pražský hrad působil nějaký čas i tam v trojici s Lubošem Dobrovským a Pavlem Seiftem jako historický poradce. Tehdy se na Hradě pracovalo z lásky, byly to všechno téměř neplacení političtí amatéři, kteří se po čase ujali významných politických funkcí. V roce 1998 se Karel Pichlík vrátil zpět na své místo ve vojenském historickém ústavu, ve funkci ředitele Památníku odboje, v Praze na Žižkově.

Jsem hluboce vděčná naší dceři Mgr. Lence Pichlíkové-Burke, Ph.D., herečce, pedagogovi a teatrologovi, dnes působící v USA, že se textu ujala a začala spolupracovat s divadelním oddělením Zemského městského muzea v Brně s Mgr. Andreou Jochmanovou, Ph.D., a také mé dceři, herečce a autorce Zuzaně Hodkové. Jejich péčí se tento text, pro nás v rodině záležitost srdce, dostává k veřejnosti. Úděl mé babičky, herečky Milady Peškové a často velmi truchlivé životy v kočovných divadelních společnostech té doby mne vždycky velmi dojímalý. Těší mne, že se možná dotknou i srdcí některých čtenářů.

S velkým poděkováním naší dceři Lence a pracovníkům brněnského muzea.

Vděčně,

Anna Hodková-Pichlíková

V Praze, v lednu 2023



Karel Pichlík ve své pracovně na Pražském hradě 1990.

TŘI SESTRY

Praha 1977

Budete se míti u nás dobře. Dluhů – peněz máme vždycky nazbyt, jíst a pít, co hrdlo ráčí a plnou svobodu, a svoboda frajkumštýřů znamená mnoho. Vůbec stav komediantský jest vlastně stav všech stavů, kumstus kumstorum, jak se po latinsku říká. Skoro všichni lidé jsou více méně komedianti, jen že nekaždý svou komedii tak dobře prováděti umí, jako my..

(principál ze Smetanovy a Sabinovy Prodané nevěsty)

I. RODIČE

Léta 1857–1889

1857–1866

Dějiny každého rodu začínají kdesi v neznámu. Rod, k němuž patřily tři sestry – Ema, Milada a Terezie – má své předky po matce někde mezi nevolníky východočeských panství a po otci mezi měšťany na jihu Čech. Ale herci se stali až rodiče tří sester: Marie a Josef Peškovi. Zde jenom vyjmenuji ty předky, které lze vyčíst z Mariina a Josefova křestního listu.¹

Nejstarší z nich, Joseph Tamm, se narodil jako nevolník na panství Staré Buky, které se rozkládalo na jihozápad od Trutnova. Byl to asi Němec; ještě po více než sto letech (1880) bylo všech 738 obyvatel ve středisku panství německé národnosti. Za jeho mládí císař Josef II. svým patentem z 1. listopadu 1781 nevolnictví zrušil. Josefova dcera Franziska Tamm(ová) se narodila někdy na přelomu 18. a 19. století již svobodná.

V téže době se ve městě Jičíně narodila dcera Václava Vlka, vojína (Gemeinera, tedy kmána) 21. pěšího pluku barona Gemingera, Kateřina Vlková. Obě dívky potkal stejný osud: oběma se narodilo nemanželské dítě a jen díky jinému z patentů osvíceného císaře byly jejich děti – Johann Tamm a Anna Vlková – alespoň právně postaveny na roveň ostatním. Johann byl posílákem (Amstbothe) při kumburském vrchnostenském úřadě v Jičíně² a bydlel na Valdickém předměstí, číslo popisné 22. Anna bydlela na jičínském Novém městě v čísle 33. Život je svedl dohromady a roku 1846, dne 31. srpna, se jim v Jičíně narodila (opět nemanželská) dcera

¹ Měl jsem k dispozici úřední opisy obou křestních listů, pořízené Emou Pechovou v srpnu 1939, kdy bylo třeba dokazovat, že rodina je „arijského“ (nikoli židovského) původu.

² Od r. 1607, kdy Rudolf Trčka prodal panství kumburské a severní část panství velišského s Jičínem Zikmundovi Smiřickému, patřil Jičín ke Kumburku.

Marie Eliška Vlková. Teprve po dvou letech, 3. března 1848, se Johann s Annou oženil a dítě dostalo jeho jméno. Od toho data (bylo to pět dní před tím, než František Palacký podepsal předmluvu k českému vydání svých *Dějín národu českého v Čechách a na Moravě*) byla i de jure na světě příští matka tří sester Marie Tammová.

Osud její matky i obou babiček, poznamenaný prostým zvykem rodit děti – jak se psávalo v rodných listech křesťanských církví – na nemanželském loži, v ní vyvolal bolestnou touhu připravit vlastním dětem šťastnější dětství. Třem sestřám však Marie odkázala i svůj dar od Pána Boha – komediální talent. A tak se ona i ony musely vždy znovu pokoušet skloubit svou mateřskou touhu s neodbytným přáním hrát divadlo. A zpívat. Protože matka dala dcerám do vínku i krásný dar zpěvu.

Otcova linie předků se zdá být šťastnější a usudlejší.

Přibližně ve stejnou dobu, jako dcery Josepha Tamma a Václava Vlka, se na konci 18. století narodily dva příští manželské páry – ve Volyni měšťan a mistr kovářský z Volyně Jan Pešek, v Horazdovicích jeho pozdější žena Anna Vorlová. Na Orlíku se narodil pozdější správce orlického panství Martin Friedl a v Plzni jeho budoucí žena Albertýna Hilbertová. Prvním dvěma se narodil syn Jan, který to dotáhl až na správce purkmistrovského úřadu královského města Písku, druhým se narodila dcera Albertýna. Ze svazku Jana Peška a jeho ženy Albertýny Friedlové se z řádného měšťanského (a manželského) lože narodil v královském městě Písku 10. března roku 1840 příští otec tří sester Josef Pešek.

Josef dal rodu touhu a pilil ke vzdělání. Absolvoval c. k. vyšší gymnasium v Písku, což byl ústav s dlouhou tradicí, v roce 1778 přenesený do Písku z Klatov. Studoval pochopitelně německy a naučil se na gymnasiu i francouzštině. To byl základ jeho pozdější překladatelské práce. (Sklon k takové práci se v rodě neztratil a objevil se u Josefovy pravnučky). K filologickému vzdělání a nadání se u Josefa Peška řadilo i nadání a vzdělání hudební. Jeho dcery (a i děti jejich dětí) zdědily po otci štíhlou drobnou postavu, a to jim umožnilo hrát do pokročilého věku mladistvé postavy; až s přibývajícím věkem se u některých z nich projevil sklon k otylosti, zděděný po matce. Největším darem potomkům byl Josefův komický talent. (Největší Josefův vnuk zdědil oba dědovy dary – dlouhé mládí i nadání komika).

První vstoupil na prkna českého divadla otec tří sester. Bohužel, vím o jeho debutu málo, skoro nic. Teprve z nekrologu, psaného v roce 1905,³ jsem se dozvěděl, že Josef Pešek začal profesionálně hrát divadlo již v roce 1857 jako sedmnáctiletý absolvent píseckého gymnasia, kdy se stal hercem německé kočující společnosti. Nevím ani které.

O dva roky později (1859) už hrál u české společnosti. Která to byla? Na konci 50. let předminulého století jich existovalo pět. Vyloučím-li Kullasovu a Zöllnerovu společnost, k nimž

³ *Divadlo V*, č. 3, 20. 11. 1905.

Josef Pešek přišel později, zbývají tři možní ředitelé: Josef Alois Prokop (1807–1862), Václav Šmíd (?–1864) a Josef Jan Stránský-Šemerer (1809–1866). O Prokopovi, principálu vůbec první české divadelní společnosti založené roku 1849, je známo poměrně dost a jméno Josefa Peška by těžko uniklo pozornosti historiků českého divadla.⁴ Šmídova společnost, koncesí založená roku 1859 a od čtyřicátých let jako německá, později i česky hrající, byla malý, víceméně rodinný podnik. Zbývá společnost odchovance ochotnického Divadla u Kajetánů a Stavovského divadla J. J. Stránského-Šemerera. Ten získal už 1845 koncesi pro německou společnost a pořádal s ní i česká představení; v roce 1859 si vymohl koncesi pro provozování českého divadla a od září toho roku hrál česky. To je možnost nejpravděpodobnější a snad šlo vlastně o jedinou společnost, u které Josef Pešek na počátku své herecké dráhy působil – původně německou a od roku 1859 českou. To je ovšem pouze můj dohad. Je podepřen omylem autora uvedeného nekrologu, který napsal, že Josef Pešek začal hrát divadlo česky „nejprve u Kramuela“.⁵ Josef Emil Kramuele (1821–1884) sice získal vlastní divadelní koncesi až v roce 1863, ale právě u Stránského družiny hrál na konci 50. let jako první herec a režisér vedoucí úlohu.

První nesporné zprávy o herectví Josefa Peška pocházejí z roku 1862, kdy zakladatel hereckého rodu hrál u Krämerovy společnosti, u níž o sedm let později začal svou kariéru i Eduard Vojan (1853–1920).

Jiljí Krämer (1816–1877) hrál v Prokopově „Prvním národním divadle pro venkov“ v roce 1849 podle tehdejších hereckých oborů tzv. staré hrdiny. V roce 1856 byl režisérem u tehdy německé společnosti Josefa Martina Kullase (1808–1880), na jehož koncesi hrál v sezóně 1851/1852 z Prahy vyštvaný Josef Kajetán Tyl (1808–1856) česky. Také Krämer uváděl u Kullase české hry. V roce 1860 působil u společnosti Václava Nypla. (To byl potomek podkrkonošského principála z konce 18. století Jana Nypla, který provozoval pašijové hry a drsné frašky a vozil celé své divadlo ode vsi ke vsi na trakaři.) V roce 1862 Krämer převzal Nyplovu koncesi a v témže roce u něho hrál mladé milovníky Josef Pešek.

Z té doby pochází první recenze Peškova herectví. Stojí za to ji celou ocitovat; je to nejstarší přesně datované svědectví o hereckém rodu tří sester. V sobotu 9. srpna 1862 přinesly *Národní listy* zprávu nadepsanou *Z Golčova Jeníkova*. Mimo jiné jsem se tu dočetl:

„*Naše Thalie, ta posvátná umka, stánek v zahradě si rozbila. Přibyla k nám společnost pana Krämera a dává tam čteně navštěvovaná představení. Tak dávaly se mezi jinými: Debora, Strejček Hurliburli atd. Tak i dne 3. srpna čteně shromáždili se ctitelové Thalie české*

⁴ Základním moderním dílem o kočujících společnostech je kniha Josefa Knapa, *Umělcové na pouťi*, Praha 1961.

⁵ *Divadlo V*, č. 3, 20. 11. 1905.

v chrámku jí zasvěceném. Dával se Bratr honák dle Kaisera od Kašky. Jsa poprvé představení společnosti přítomen a vida četné obecnstvo, těšil jsem se již napřed skvělému a výtečnému představení: než, již první scena mne z ráje mého vytrhla. Sluha Jan (p. Hlavsa) velmi neslušně a rozpustile komika představoval. Co do oděvu podobal se spíše sklepníku, v některé kavárně Pražské nežli sluhovi bohatého bankéra. Pán z Levína (p. Krämer) měl by se učiti přednášeti. Maje představovati bohatého hrdopýška tak neobratně jazykem vládl, že spíše jakousi pokoru a stud jakýsi jevil. Počínal si, jakoby poprvé byl vystoupil. Paní z Levína (paní Fenrichová) úplně propadla. Pražský švihák (p. Landa) tak nepražsky si počínal, že bylo patrné znáti, že k Praze ani ve snách nepřičuchnul. P. Retra domácího správce pána z Levína představuje, šedivě hlavě hroznou hanbu činil. Stařec není prudký, hledí přesvědčiti a ne překřičeti. Mladý pan Volšovský (p. Pešek) byl trochu chladným milovníkem. Přišel a opět odešel beze všeho citu, beze všeho ohně. Maruška čili Babetka pražskou svou fiflenkou zcela na písku se ocitla. Vzdělání zajisté neučí hlavou házeti od severu k jihu a opět od západu k východu, jak ona to činila. Tuším, že při přednášce hlava má určité své místo. Pan Klouzek (p. Hof) obstojně se zachoval, jen kdyby se tak často nezapomínal! Chvalně zmíniti se sluší o Marii (p. Spurnové), která úplně požadavkům našim vyhověla. Cvičením se a bedlivým studováním úloh může se státi výtečnou umělkyní. Na modulaci hlasu však nechat nezapomíná, kde je třeba! Vavřinec (p. Jelínek) a Anče (p. Landová) statečně se drželi; i byli několikráte voláni. Zdají se však tyto tři osoby jedinými dobrými silami společnosti býti; ostatní úlohám jarmarečně se naučivše po paňácku je odbývají, domnívajíce se snad, že již vše dobré, jakmile po hře...“⁶

To neznělo pro Josefa Peška příliš povzbudivě a snad i tento hlas z Golčova Jeníkova přispěl k tomu, že se z „milase“ později přebral na jiný obor. Ale u Krämera milovníky hrál. Svědčí o tom i ručně psaná divadelní cedule⁷ o benefici Peškovy kolegyně Anny Landové (1812–1903), která pochází z doby před nebo po představení *Bratra honáka*, v každém případě z roku 1862.

Program

Ve prospěch Anny Landové.

ZEMAN STARÉHO ČASU

ANEB

COP A FRAK

Komický obraz ve 4 jedn: od Tyla

Osoby.

⁶ Z Golčova Jeníkova (Páně Krämerova společnost...). *Národní listy* II, č. 186, 9. 8. 1862, s. 3.

⁷ Divadelní oddělení Národního muzea Praha, sign. P-III-H-68/ č. 1.

<i>Zeman Prokop Čerhohorský</i>	<i>řed. Krämer</i>
<i>Podivín</i>	<i>p. Pešek</i>
<i>jeho děti</i>	
<i>Dorotka</i>	<i>sl. Kačerovská</i>
<i>Eliška, jeho schovanka</i>	<i>sl. Žižková</i>
<i>Paní Vaňková, pěstounka</i>	<i>pí. Jelínková</i>
<i>Baron Slatinský</i>	<i>p. Jelínek</i>
<i>Aurelie, jeho choť</i>	<i>A. Landová</i>
<i>Adolf</i>	<i>p. Hlava</i>
<i>jeho děti</i>	
<i>Flora</i>	<i>sl. Spurná</i>
<i>Fanny, panská</i>	<i>M. Jelínková</i>
<i>August z Chválova</i>	<i>p. Landa</i>
<i>Proutek, myslivec</i>	<i>p. Vratislav</i>
<i>Ondřej, první lokaj</i>	<i>p. Fortier</i>
<i>Růžička, zahradník</i>	<i>p. Steiner</i>

K tomuto představení uctivě zve

Anna Landová

Začátek v 8 hodin

Na podzim roku 1862 přešel Josef Pešek spolu s Jaroslavem Hofem a Antonínem Betkou ke Kullasově společnosti, která hrála od roku 1859 pod vedením Josefa Štandery česky.

Josef Štandera (1810–1863) královéhradecký divadelní nadšenec, pomáhal už v létě 1851 Filipu Zöllnerovi (1783–1863) zakotvit s jeho německou společností v Čechách a vybudovat v Hradci na Pražském předměstí letní divadelní arénu. V roce 1853 pohnul Zöllnera k tomu, aby umožnil činnost J. K. Tylovi, kterému rakouské úřady zakázaly provozovat české divadlo na Kullasovu koncesi. Nová česká společnost s ředitelem Zöllnerem, hospodářským správcem Štanderou a artistickým správcem Tylem zahájila svou činnost v Hradci Králové v červnu 1853. Štandera se roku 1859 s Zöllnerem rozešel a začal podnikat samostatně. Režisérem jeho společnosti se stal bývalý herec Stavovského divadla a Zöllnerovy společnosti Karel J. Polák (1834–1906). Josef Pešek se tu poprvé setkal s legendární postavou českého divadla Jindřichem Mošnou (1837–1911), jenž roku 1860 přešel ke Štanderovi od Prokopa.

Ve svém novém působišti nestál Josef Pešek na tak předním místě jako u Krämera, ale zato se dostal do souboru v té době nejvyspělejšího, mezi zkušené herce a pod vedení dobrého režiséra.

Od října 1862 do začátku února 1863 hrála Kullasova-Štanderova společnost v Hradci Králové a z této sezóny se zachovala její abšídka.⁸ Tak lze sledovat činnost Josefa Peška na základě všech základních druhů pramenů k dějinám kočujících společností: zprávy z tisku, divadelní cedule a abšídky. To byla tiskovina, kterou nápověda společnosti nechal vytisknout na rozloučenou se štací a obcházel s ní „ctěné příznivce“, aby i on – po ceduláři a po beneficích herců – přišel ke skrovnému přilepšení k hubenému platu. Jmenovala se buď vznešeně Almanach, nebo skromněji a případněji Pomněnka, ale říkalo se jí prostě abšídka. Tuhle po sobě nechala v Hradci Štanderova společnost.⁹

POMNĚNKA

podána s hlubokou úctou všem příznivcům divadla česko-národního a věnována laskavému vzpomnutí na hry české divadelní společnosti pana

J. Kullasa

roku 1862–1863 v Hradci Králové.

Jména údů společnosti:

Josef Kullas, ředitel.

Josef Štandera, hlavní správce a účetník.

Karel J. Polák, režisér.

Herci

Pan Betka

Pan Faltys

Pan Halla

Pan Hof

Pan Kullas

Pan Mošna

Pan Mušek

Pan Pešek

Pan Polák

Pan Ryšavý

Pan Štandera st.

Pan Štandera ml.

Pan Želivecký

Herečky

Slečna Krauserova

Slečna Lipšova

Paní Mušková

Slečna Muškova st.

Slečna Muškova ml.

Paní Ryšavá

⁸ Převzato z německého slova der Abschied, tedy rozluka, rozchod, ukončení. V divadelní hantýrce termín označoval drobnou tiskovinu, která byla divákům prodávána na rozloučenou před posledním představením, připomínala program i herce společnosti, nabízela informace o zákulisí, někdy zprostředkovala humornou historku, případně skromně přála vše dobré. Existovaly dvě varianty, tzv. cedulářská abšídka a inspicientská abšídka. Jen několik společností dalo v případě této tiskoviny přednost obrozensky českému slovu pomněnka.

⁹ Divadelní oddělení Národního muzea Praha (dále DO NM), sign. T/128.

*Dětské úlohy hrají
Josef a Anežka Muškovi*

Provozované hry:

1862

V měsíci říjnu:

Dne 25. Paličova dcera. 26. Griselda. 27. Manžel bez ženy. 29. Spanilá Savojanka. 30. Fraška dobrá medicína.

V měsíci listopadu:

Dne 1. Svatojanský dvůr. 2. Korutané v Čechách. 3. Mlynář a jeho dítě. 4. Ženich z hladu. 5. Zámecké schody. 6. Galejní otroci. 8. Zeman ze starého času. 9. České amazonky. 12. Dáblova bařina. 13. Vězeň na pevnosti sv. Ondřejské. 15. Sirotek Lowoodský. 16. Silfrida. 17. Chyba lávky. 19. K oslavení jmenovin Jejího Veličenstva císařovny Alžběty: Proslav, na to: Jan vévoda Finský. 20. Kožíšek, perle a kamna. 22. Sládkova dcera. 23. Syn pouště. 24. Doktora Fausta domácí čepička. 25. Mnich a voják. 26. Hrabě Herman. 29. Břetislav Bezejmenný (ve prospěch p. Poláka). 30. Jiříkovo vidění.

V měsíci prosinci:

Dne 2. Darebák. 3. Sirotek a vrah (ve prospěch sl. Lipšové). 5. Vicomt z Letorieru. 7. Loupež. 8. Magelona. 11. Romeo a Julie (ve prospěch sl. Krausové). 13. Sládkova dcera (podruhé). 14. Břetislav I. – 15. a 16. Geologická představení Paula Hoffmanna. 17. Concert kapelly 18. Práporu c. k. polních myslivců. 18. Bratr honák (ve prospěch p. Muška). 20. Smrt Oliviera Kromwella. 21. Život ve snách. 26. Čarovný závoj. 27. Brambory na loupačku. 29. Břetislav a Jitka. 31. Pražský flamendr.

1863

V měsíci lednu

Dne 1. Preciosa. 3. Viola (ve prospěch p. Mošny). 4. Meluzina. 5. Syn chudého otce. 6. Noc před novým rokem. 8. Dráteníci (ve prospěch manželů Ryšavých). 11. Hrad Smohohorský. 13. Dobrý tón. 15. Staročeský soud (ve prospěch p. Hally). 17. Slepá nevěsta. 18. Pražské panské a kuchařky. 19. Lesní panna. 21. Cikán v kamenické dílně (ve prospěch p. Betky). 24. Rozmary lidského štěstí. 25. Kníže ďábel. 26. Princ a havíř. 28. Marnotratníci (ve prospěch sl. Muškové st.) 29. Venkovský poslanec. 31. Chudý písničkář (ve prospěch p. Štandery).

V měsíci únoru:

2. Poslední desetník. 5. Sedlák milionář.

Na abšídce Kullasovy-Štanderovy společnosti z Josefova z jara 1863 už Josef Pešek uveden není. Přešel ke společnosti Filipa Zöllnera, kde se sešel se svou příští ženou Marií. Dostal se k nejstarší kočovné společnosti habsburské monarchie, která (tehdy ovšem německy) hrála již koncem 18. století.¹⁰

Filip Zöllner převzal vedení společnosti v roce 1835. V letech 1845–1851 hrál v hlavním městě mocnářství, v Divadle Na Vídeňce (Theater an der Wien). Odtud se vypravil do Čech: v létě 1851 zbudoval v Hradci Králové letní arénu a hrál tam i česky. V roce 1852 na štaci v Žatci, kde zemřel jeho (ještě německý) syn Friedrich, společnost rozpustil a šel do Prahy režirovat frašky do Stavovského divadla, resp. do arény v Pštrosce. Tam jej po roce vyhledali Tyl se Štanderou a Filip Zöllner se koncem června 1853 znovu vydal na pouť od štace ke štaci, tentokrát už s českou divadelní společností. Po Tylově smrti v roce 1856 se na režisérském místě střídali Vilém Grau, F. J. Čížek a J. E. Kramuele. Na masopustní úterý 1863 životní cesta osmdesátiletého Filipa Zöllnera skončila; stejně jako Tyl zemřel v Plzni a leží na svatomikulášském hřbitově vedle sebe. Po principálově smrti se společnost rozpadla. Režisér Kramuele začal sám ředitelovat a s ním od původní Zöllnerovy společnosti odešla lepší polovina souboru. Vdova po Zöllnerovi, Eliška Zöllnerová, si ovšem také vymohla koncesi a za pomoci herce Jana Šourka pokračovala v díle svého muže.

Eliška Zöllnerová (1822–1911) se stala Filipovou ženou až dva roky před jeho smrtí; to už byla matkou jeho dvou českých synů Filipa (1853–1918) a Františka (1858–1940). Jejich třetí syn Karel (1863–1926) se narodil krátce po otcově smrti. Jako šestnáctiletá přišla Erzsébet Cinege ze sedmihradského Alsótóku k baletu budapeštské opery. Tam se seznámila s Filipem Zöllnerem a už se nerozešli. Jejich dva synové se narodili v Čechách ještě za života Filipovy první ženy Josefíny, Filip s Eliškou se vzali v roce 1861. Jednačtyřicetiletá Eliška se ujala vedení společnosti velmi energicky. Ustanovila režisérem Aloise Merhauta (1834–1920) a na místa zběhů přijala nové herce.¹¹ Jedním z nich byl i začínající Josef Pešek.

Společnost vyjela z Plzně na svou první štaci do Berouna. Karel Kastner a Adolf Kratochvíl hráli milovníky, Emanuel a Marie Rottovi charaktery, Merhaut šarže a jeho žena, Šourkova sestra Karolína, první milovnice a naivky. Josef Pešek dostal obor zpěvních komiků, Šourek a Vilém Vaicr hráli druhé komiky, Šourkova sestra Ema (vystupovala jako Boleslavská nebo Lužická) dostala druhé milovnice. Z Berouna táhli na Rakovník, Louny (tam se ředitelce narodil 4. srpna 1863 třetí syn, pohrobek Karel), Slaný, Libochovice. Repertoár je znám z libochovické štace, kde dávala Eliška řadu představení od 26. září do 1. listopadu.¹²

¹⁰ O rodu Zöllnerových a jejich významu vydal Josef Knap knihu s názvem *Zöllnerové. Dějiny divadelního rodu: 1745–1945*. (Praha: Orbis, 1958).

¹¹ Viz Turnovský, J. L. Cestující společnosti herecké. *Lumír* 1865, s. 74, 91 a 108.

¹² Repertoár tvořily tyto tituly: *Slepá nevěsta, Lesní panna, Černoborka, Dráteníci, Spanilá Savojanek, Krejčí co lékař, Kožíšek, perle a kamna, Diblík, Zvoník u Matky Boží, Rybrcou, Král Václav a jeho kat,*

V letech 1863–1865 prošla společnost Elišky Zöllnerové uvedenou chmelařskou oblastí, hrála i v blízkém Kladně a v Roudnici, přesunula se na severovýchod Čech do Turnova, Sobotky a Jičína, a pak na samý východ království – do Chrudimi a Litomyšle. Prý se jí vedlo „celkem dobře“.¹³

A kdy začala hrát divadlo Marie Tammová? Pravděpodobně se stala herečkou – stejně jako její budoucí muž – v sedmnácti letech.

V pátek 3. prosince 1913 se v Městském divadle v Pardubicích konalo „jubilejní představení na oslavu padesátileté herecké činnosti nejstarší herečky české, pí. M. Peškové“. Jednoduchý počet praví, že 1913-50=1863, tedy rok, kdy bylo Marii sedmnáct let. Ale více jsem se z tohoto pozdního pramene nedozvěděl. Recenzent slavnostního představení o Marii napsal (jako by ji tak dávno znal):

„*Jaká to bývala švarná dívka, ta její Kačenka v Jiříkově vidění. Tehdy jí ještě ty černé malé oči blýskaly a na tvářích hrál stále dovádívý úsměv.*“ A jinde konstatoval: „...*pro kolik generací hrála! A hrála a zpívala dobře!*“¹⁴

Nejpravděpodobnější je, že se k Zöllnerům Marie Tammová přidala na jejich jičínské štaci. Nevím ale, zda to bylo v roce 1864 nebo 1865. Do té doby hrála divadlo s jičínskými ochotníky. Existuje o tom zpráva v místních novinách z roku 1895, kdy Zöllnerova společnost opět jednou provozovala divadlo v Jičíně:

„*Z divadla. Dramatická umělkyně při zdejší div. společnosti paní Marie Pešková má v pondělí dne 8. t. m. svůj příjem. Dává se opera „Miss Heliet“. Paní Pešková rodačka zdejší bude téhož dne slaviti jaksí 31leté jubileum své herecké působnosti. Vystoupílat r. 1864 na Velikonoční pondělí zde v Jičíně poprvé jako ochotnice...*“¹⁵

Podle toho by tedy Marie Tammová začala svou hereckou činnost o čtyři měsíce později, než dosvědčuje prosincová oslava z roku 1913.

Enšpígl, Fraška je dobrá medicina, Paličova dcera, Čech a Němec, Obě šelmy, Ženichové, Strakonický dudák, Manžel bez ženy, Politika v lese, Dva přátelé a jeden kabát, Jan za chrta dán, Chyba lávky, Břetislav, Po svatbě, Rococo, Jiříkovo vidění, Čarodějný závoj, Malíř Škréta, Poslední desítník. O repertoáru společnosti svědčí deset nedatovaných cedulí (DO NM Praha, P-II-F-54, č. 1–9 a č. 11), které Alexandr Buchner v práci *Cedule kočovných divadelních společností v Čechách a na Moravě* (Praha 1968) zařazuje do roku 1863. Na okraj: cedule č. 10, kterou Buchner datuje obdobně, pochází ve skutečnosti až z roku 1885. Je tištěna u V. P. Nešněry v Mladé Boleslavi jako cedule č. 32 ze dne 8. 11. 1885, jsou na ní uvedeni herci, kteří ve společnosti hráli později než v roce 1863, většina je uvedena i na ceduli č. 32 a na ceduli č. 10 je jako herec uveden i Karel Zöllner, který se v roce 1863 teprve narodil.

¹³ Táborský, V. Š. Z počátků českého divadla. Vzpomínka na manžely Filipa a Elišku Zöllnerovy. *Divadlo V*, 1907, s. 387, 407 a č. 20, s. 449.

¹⁴ *Osvěta lidu* XVIII, 1913, č. 142–3 (3. 12. 1913), s. 4 a č. 145–6 (10. 12. 1913), s. 5.

¹⁵ *Jičínský obzor* XVI, č. 7, 6. 4. 1895.

Mariina cesta na české jeviště se značně lišila od cesty Josefovy.¹⁶ Vzdělaný absolvent gymnázia byl mezi svými kolegy neobvyklým zjevem; Václav Vydra (1876–1953) zaznamenal vzpomínku Antonína Betky, že u Krämerovy společnosti ho Josef Pešek učil správně mluvit česky.¹⁷ Josef asi šel k divadlu s jistým vědomím jeho společenské funkce, s určitými názory na jeho význam v národním životě. Marie šla spíše proto, že musela, že prostě nemohla jinak. Chtěla hrát a zpívat a – „hrála a zpívala dobře.“

Nesporné je, že v sezóně 1865/1866 už Marie působila u společnosti Elišky Zöllnerové. Z abšídky z Chrudimi¹⁸ jsem se dozvěděl, že tu soubor sehrál 12 představení koncem roku 1865 a 32 na začátku roku 1866. Hrál se většinou „v sále pana Tluchoře“, jen čtyři představení se pořádala v chrudimském městském divadle. Společnost podnikla i zájezd do Slatiňan, kde se hrálo šestkrát. V *Pomněnce na rozloučenou* je v souboru vedle p. Peška uvedena i pí. Pešková.

K sňatku rodičů tří sester došlo na samém konci pobytu v Chrudimi 12. února 1866 (zákony monarchie dovolovaly sňatek jen těm snoubencům, kteří alespoň šest týdnů dleli v místě svatby). Ohlášky odzněly v Chrudimi, Písku a Jičíně 21. a 28. ledna 1866, snoubence oddal kaplan Pavel Paďour.¹⁹

V chrudimské abšídce je zaznamenáno i první mně známé benefiční představení Josefovo: *Marnotratník aneb Šlechtic a víla* od F. Raymunda v překladu Jana Nepomuka Štěpánka. Snad právě příjem z toho představení padl na svatební hostinu. S novomanželi už neslavil Alois Merhaut (1834–1920), který po smrti své mladé ženy od Zöllnerů odešel. Režisérem se stal Jan Poklop, který spolu s Janem Šourkem (1839–1907) při svatbě svědčil, mezi novými členy Eliščiny družiny byli mj. Mušek (1867–1924), který hrál s Josefem Peškem už u Štandery, František Syřínek (1845–1927), Karel Lier (1843–1909) a Julie Bittermannová (1845–1914).

České kočující divadlo se zrodilo z poražené revoluce. Venkov se zdál být nadějí politicky poraženého národa, zdrojem budoucí síly, která si jen musí uvědomit své češství, probudit se. V Praze byla veškerá činnost znemožněna (i Havlíček musel své noviny vydávat v Kutné Hoře). Čeští herci Stavovského divadla dostali v roce 1851 výpověď a nejuvědomější z nich v čele s J. K. Tylem šli na venkov, a z lidí, kteří se naučili hrát u německých kočujících společností

¹⁶ Budiž mi dovolena poznámka, že Mariina cesta k divadlu se zcela určitě nepodobala cestě slavné heroiny českého jeviště Otýlie Sklenářové-Malé (1844–1912), která začala hrát v témže roce (1863), jako matka tří sester. Na rozdíl od nemanželského dítěte jičínského posíláka Tamma byla Otýlie (nar. ve Vidni) dcerou vojenského lékaře a později ministerského úředníka. Vyrostla uprostřed smetánky české společnosti v hlavním městě monarchie, a když se rozhodla hrát divadlo, dostalo se jí školení zkušené herečky Elišky Peškové-Švandové (1833–1895). Debutovala v Prozatímním divadle v Praze a zůstala členkou „Zemského divadla“ natrvalo, i když se už hrálo v nové budově, v Národním divadle.

¹⁷ Vydra, Václav. *Má pouť životem a uměním*. Praha 1958, s. 202.

¹⁸ Všechny citované abšídky jsou uloženy ve sbírkách Divadelního oddělení NM Praha, sign. T/128.

¹⁹ Státní oblastní archiv Zámorsk, sbírka matrik, č. inv. 972, s. 425. Je zajímavé, že Ludvík Málek a Milada Sequensová (Lenčín a Zuzanin děd a babička) se vzali také 12. února, ale roku 1921 v Plzni.

a z nadšených ochotníků začali stavět české divadlo. A hrát divadlo nebylo cílem. Šlo o to hrát česky a českým divadlem vzdělávat nevzdělané, uvědomovat neuvědomělé.

Toto pojetí divadla převládalo ještě i v době, kdy na české jeviště vstupovali příští rodiče tří sester. Repertoár, v němž Marie a Josef Peškovi hráli, byl vysloveně tylovský. Vystupovali v Tylových hrách²⁰ i v kusech, které napsal podle cizí předlohy²¹ nebo které přeložil.²² Hráli ještě i v zastaralých překladech Štěpánkových, které Tylova neúporná práce zatím nestačila vytlačit, v překladech a úpravách Tylova spolupracovníka Jana Kašky-Zbraslavského aj.²³ Jen výjimečně se ještě dával Klicpera,²⁴ v té době už hrál J. J. Kolár.²⁵ Překládalo a přebíralo se hlavně z německé dramatiky nepřilíš vysoké úrovně. V hereckém projevu převládal pateticko-deklamační styl a rozhodujícím prostředkem hercovy práce bylo rozmáchlé gesto a zvučný hlas – jak se říkalo: orgán.

Ale na počátku šedesátých let se začala situace, v níž se české kočovné divadlo vyvíjelo, podstatně měnit.

1866–1881

Od počátku provázel české divadlo věčný spor mezi touhou sloužit umění a snahou sloužit uměním.

Zatímco Tyl burcoval svými představeními venkovská města, Josef Jiří Kolár (1812–1896) kladl v Praze svými shakespearovskými překlady a inscenacemi a prvními pokusy o české

²⁰ *Zeman ze starých dob (Cop a frak)*; *Paličova dcera (Návrat z Ameriky, Oběť lásky dětinné, Pražská děvečka a venkovský tovaryš)*; *Spanilá Savojsanka*; *Mnich a voják (Bitva u kláštera skalického)*; *Jiřkovo vidění*; *Pražský flamendr (Co mu přece pomohlo)*; *Lesní panna (Cesta do Ameriky)*; *Poslední desetník (Kryšpín a kmotra)*; *Rybcoul, kníže krkonošských hor (Tvrdohlavá žena a zamilovaný mládenec)*; *Strakonický dudák (Hody divých žen)*.

²¹ *Mlynář a jeho dítě (Zjevení duchů na hřbitově)* podle E. Raupacha; *Kožíšek, perle a kamna (Z jarmarku do šatlavy)* podle F. Hoppa; *Darebák (Dobré jádro v špatné skořápce)* podle B. Kaisera; *Preciosa, spanilá děvče cikánské* podle A. Wolfa; *Chudý písničkář* (podle R. Kneisla); *Enšpígl (Každou chvíli jiné čtveřáctví)*, podle Nestroye; *Oba šelmy* podle Castelliho.

²² Ch. Birch-Pfeifferové *Sládkova dcera a panská rodiny*; F. Tolda *Čarovný závoj (Malíř, víla a hospodská)*; Raupachův *Kníže dábel*.

²³ Od B. Kaisera *Bratr honák (Venkované v hlavním městě)*; *Chyba lávky (Poklad v žebrákově boudě)*; od Birch-Pfeifferové *Sirotek Lowoodský* (dle G. Sandové); *Ďáblova bařina* (dtto); *Díblík, šotek z hor* (dtto); *Zvoník od Matky Boží* (dle V. Huga); od F. Hoppa *Doktora Fausta domácí čepička (Loupežnická krčma v lese)*; od Raupacha *Smrt Olivera Cromwella* aj.

²⁴ *Loupež (Jindřich z Dubinova)* podle K. Schmieda; *Jan za chrta dán*, podle Šnajdra.

původní drama základy budoucího českého divadelního umění. V roce 1862 začalo v Praze hrát stálé (třeba „Prozatímní“) české divadlo a shakespearovské slavnosti v roce 1864 podnítily uvědomělou snahu přiblížit se světové dramatice.²⁶ To vše ovlivnilo i kočující společnosti a řada nových ředitelů – Josef Emil Kramuele, Pavel Švanda ze Semčic (1825–1891), František Pokorný (1833–1893) – se stala průkopníky vyšší umělecké úrovně. Na kočující scény začali přicházet lidé, kteří měli znamenat nový typ českého herectví – 1867 Vendelín Budil (1847–1928), 1869 Eduard Vojan (1853–1920). V repertoáru se častěji objevoval Shakespeare a Schiller a německou komedii začala nahrazovat v překladech francouzská fraška.

Změnila se i společenská scéna, na níž české divadlo působilo. Skončila porevoluční éra Bachova absolutismu, po níž Říjnový diplom císařův z roku 1860 a ústava z února 1861 uvolnily prostor pro českou politickou a kulturní činnost. Zatímco Tyl musel neustále zápasit o to, aby vůbec mohl české divadlo provozovat, od roku 1863 se stalo udělování nových koncesí běžnou záležitostí. Během 25 let se počet cestujících společností rozrostl na více než dvacet.²⁷

Před kočovným divadlem se otevřely dvě cesty – jedna vedla k vyšší umělecké úrovni, druhá k živnostenskému podnikání, k divadlu jako výdělečné činnosti podle zásad legalizovaných obchodním zákonem z prosince 1862. Tam, kde stál v čele souboru ještě některý Tylův spolupracovník, doznávaly buditelské tóny z padesátých let. Několik společností se povzneslo na vynikající úroveň, ale značná část nově založených souborů živořila ekonomicky i umělecky.

Swízele nové doby – jak už to bývá – se ohlásily duněním děl. V červnu 1866 překročila pruská vojska hranice Čech, počátkem července porazila c. a k. armádu u Hradce Králové a obsadila Prahu. Pro divadelní kočovníky nastala krutá doba. „Mnohé společnosti ztratily nejen existenci, ale nezřídka i svůj divadelní inventář. Herci zažili velkou nouzi a bídu.“²⁸

Zöllnerova společnost hrála ve vojsky přímo ohroženém Chlumci nad Cidlinou a herci se rozprchli. Peškovi uprchli asi do Mariina rodného Jičína. Eliška Zöllnerová s třemi syny našla

²⁵ Magdaléna (*Zápas lásky s hrdostí*) a dále Kolárovy překlady: S. H. Mosenthal: *Debora (Křesťan a židovka)*; F. Halm: *Griselda (Uhlířova dcera)*. Z českých autorů dále: J. N. Štěpánek: *Korutané v Čechách (Nastoupení Jana Lucemburského na český trůn)*, *Čech a Němec (Smíření Čechů s Němci)*; F. X. Krumlovský: *Silfida, královna řeky Labe, ochránitelka lásky*; J. J. Staňkovský: *Život ve snách*; K. Dubinský: *Král Václav a jeho kat*; J. Strakatý: *Krejčí doktorem (Dobrodružství pana Prášila)*, *Politika v lese*; K. S. Macháček: *Ženichové*.

²⁶ Neruda, Jan. Herectví či umění. *Česká Thalia* I, 1867. (Míněn první časopis toho názvu: *Česká Thalia*, 1867–1871. *List věnovaný dramatickému umění a společenské zábavě vůbec*. Od roku 1868 s podnáváním: *List věnovaný divadlu, hudbě a společenské zábavě vůbec*. Odpovědným redaktorem byl Josef Mikuláš Boleslavský. Praha, Mikuláš a Knapp. Vydáváno 2× měsíčně – pozn. red.).

²⁷ *Česká Thalia* II, 1888, č. 1, 1. 1. 1888 (časopis stejného názvu vycházel jednak 1867–1870, jednak 1887–1892, zde je tedy míněn druhý časopis téhož názvu: *Česká Thalia: Orgán Ústřední matice divadelní*, ten vydával a jeho odpovědným redaktorem byl Jan Ladecký – pozn. red.).

²⁸ Tábořský, V. Š. *Dějiny venkovských divadelních společností*. Praha 1930.

útulek v opuštěné hospodě u Kladrub. Inventář zůstal v Chlumci a přežil válečné léto kupodivu beze škody. Jan Šourek zatím vydělával v jičínském hotelu „U města Hamburku“ jako číšník, aby uživil ředitelčiny děti. Trvalo dva měsíce, než se část herců vrátila a společnost začala znovu v Uhlířských Janovicích hrát. Pokračovali v Zásmukách, v Pardubicích, ovšem Peškovi mezi nimi nebyli. Ani ve zprávě z Hradce Králové, kde hráli („společnost 9 pánů a 5 dam“) od 11. ledna do konce března 1867, se Josef ani Marie nevyskytují.²⁹ Nevím, zda už byli na jaroměřské a českoskalické štaci nebo v létě v Rychnově nad Kněžnou.³⁰ Z té doby víme jen, že Štanderův syn Antonín (1845–1906), který nyní vedl otcovu společnost, nabízel Josefu Peškovi 1. června 1867 angažmá u sebe.³¹ Na podzim 1867 však už Peškovi stáli na prknech Eliščina divadla; svědčí o tom dvě zprávy ze Dvora Králové:

„Společnost pí. Elišky Zöllnerové otevřela dne 24. října Daliborem Čermákem ve Dvoře Králové své působení. Dne 26. nechala následovat vaudeville Marie, dcera pluku. Dále se provozovaly: opereta *Nápoj lásky*, *Účetní rada*, *Pražský flašinetář*, *Mnoho přátel naše škoda*, *Mlynář a jeho dítě*, *Nebožtíci manželé*, *Na dušičky*, *Loupěž a pokuta*, *Mlýn na ženy*, *Narcis*, *Jidáš ve fraku*, *Zvoník u Matky Boží*, *Mnich a voják*, *Pokuta ženy a pokuta muže atd.* Společnost četla několik výborných herců, např. p. *Jelínek* byl podle tehdejších referentů výborný. Tehdejší dopisovatel dále jmenuje *Houdka*, *Šourka a Zahradníka*. Z dam vynikaly výtečnou hrou pí. *Houdková a pí. Pešková*, poslední i co pěvkyně. *Pilnost a slušnost společnosti* došla i velkého uznání u našeho obcenstva, které představení každodenně v neobyčejném množství navštěvuje.“³²

Místní referent s koncem zájezdu konstatoval:

„Společnost Elišky Zöllnerové opustila dne 10. prosince náš Dvůr, zanechavši příznivou pověst za sebou. Zvláště dobrým hercem je pan *Jelínek*. Z ostatních slušno jmenovati pp. *Zahradníka*, *Šourka st. a ml.*, *Peška a Houdka*. *Pí. Pešková a pí. Houdková* jsou pravými perlami této společnosti. Z ostatních dam dlužno jmenovati pí. *Jelínkovou*. Společnost uspořádala též představení ve prospěch *Hankova divadla a skončila operetou Studenti na Děvohradě na žádost opakovanou.*“³³

Ze Dvora Králové se vydala společnost do tehdejšího zaslíbeného města českého kočujícího divadla Chrudimi, „českých Athén“. Pak se mi stopa ztrácí až do podzimu 1868, kdy Zöllnerovi hráli v Pardubicích.³⁴

Marie už měla nejvyšší čas nechat divadla a jet k matce do Jičína. Na Nový rok 1869 se jí tam narodila nejstarší z tří sester Ema. Až do podzimu (společnost zatím hrála mj. v Hradci

²⁹ Podle dobové zprávy šlo o „společnost čítající 9 pánů a 5 dam“. *Česká Thalia* I, 1867, č. 6 (15. 3. 1867).

³⁰ Tamtéž, č. 13, 1. 7. 1867.

³¹ Knap, *Umělcové na pouti*, s. 38.

³² Z Dvora Králové. *Česká Thalia* I, č. 21, 1. 11. 1867, s. 191.

³³ Z Dvora Králové. *Česká Thalia* I, č. 23–24, 1. 12. 1867, s. 213.

³⁴ Tamtéž II, č. 21, 1. 11. 1868.

Králové, Brandýse nad Labem a v Nymburku a obohatila repertoár o Tylova *Husa* a Schillerovy *Loupežníky*³⁵) zůstala matka s dcerou. Ale pak se musela rozhodnout, zda bude doma u dítěte nebo bude hrát divadlo. A divadlo vyhrálo. Zöllnerova společnost přijela do Jičína a Marie neodolala. O 60 let později vzpomínala Ema, že byla „vychována u své babičky v Jičíně od 9 měsíců až do odchodu z domova“.³⁶

Soubor Elišky Zöllnerové se od poloviny šedesátých let dost změnil. Především přibily dvě výborné manželské dvojice: Alois a Alžběta Houdkovi a Vilém a Anna Jelínkovi. Režisérskou funkci držel Jan Šourek a divadlo začal hrát i jeho mladší bratr August. Změnil se i repertoár. Ze starého, tylovského, přežíval nenahraditelný *Mlynář*, který prostě musel každoročně na začátku listopadu děsit obecnstvo průvodem duchů na hřbitově. Zato přibyl Tylův *Jan Hus*, který až do té doby narážel na odpor úřadů. Zöllnerovi hráli i další Kollárův překlad (Bruchvogel: *Narcis Rameaux*) a brzy, na tábořské štaci, přibude Kolárova veselohra *Dejte mi čamaru!*. Hrál se i Schiller. Ale to hlavní a nové byla příští zöllnerovská specialita, která nahradila tylovské báchorky se zpěvy – opereta. Začalo se Vídeňákem Adolfem Müllerem, konkrétně jeho *Mlýnem na ženy*, a *Studenty na Děvohradě*.

Josef Pešek jako zpěvní komik a Marie jako subreta se v nastupující éře operety mohli dobře uplatnit. Na jičínské absídce z konce roku 1869 je Josef uváděn v nové funkci: stal se sbormistrem. Na konci šedesátých let začal i svou překladatelskou dráhu. Komédie *Na Dušičky aneb Modlitba na hřbitově* a potom *Pokuta muže (La auplice d'un homme)* od Bourgeoise a Massoua, známá pod titulem *Ostří hoši*, se u Zöllnerů hrály v překladech Josefa Peška. První se hrála ještě ve dvacátém století u Václava Choděry v Prostějově v listopadu 1902 a u J. V. Suka (1858–1910) v Hlinsku v listopadu 1910. Druhou hru dával na konci 70. let J. F. Kozlanský a o deset let později se hrála ve společnosti Tomáše Kratochvíla (1857–1910).³⁷

Rok 1870 začala společnost Elišky Zöllnerové v Litomyšli a končila jej v Klatovech a Táboře.³⁸ Tábořský dopisovatel byl zvláště k dámám Eliščiny společnosti mnohem kritičtější než jeho druh před dvěma lety ve Dvoře Králové:

Jak z předešlého dopisu známo, počala společnost pí. Zöllnerové (1. 11. 1870) kusem: Mlynář a jeho dítě svoji činnost v Táboře. Soudili jsme hned při prvním představení, že personál ženský jest praslábý, ostatní představení nás v tom utvrdila... Pí. Houdková co první milovnice nečiní

³⁵ Tamtéž III, č. 4, 15 a 18, 15. 2., 1. 8. a 15. 9. 1869.

³⁶ To píše v dopise své „švagrové“ 28. 10. 1942, Albině Sequensové. Osobní archiv Anny Hodkové.

³⁷ Mé informace jsou přitom omezeny jen na divadelní cedule zachované v Divadelní oddělení Národního muzea: sign. P-I-B-20/ č. 38, P-II-D-46/ číc. 64, P-II-A-31/ číc. 4, P-II-A-32/ č. 254, 255; *Pokutu muže* hrál i Jan Drobny a J. Grau, jejichž cedule nejsou datované, viz DO NM, sign. P-III-G-57/ č. 21, P-III-G-56/ č. 5.

³⁸ *Česká Thalia* IV, č. 19, 22 a 24, 1. 10., 15. 11. a 15. 12. 1870.

na obecenstvo žádný zvláště krásný dojem a ani hrou si ho opatřiti nedovede. Totéž platí i o pí. Jelínkové a sl. Janovských. Pí. Pešková zpívá, ale pochybujeme, že by aspoň jedním posluchačem její zpěv pohnul... Páni herci už si statněji počínají, na prvním místě jmenujme p. Nováka co první milovník vystupujícího... V p. Peškovi má společnost velmi dobrého komika, pan Šourek pak vyznamenává se výbornou mimikou...

Ten dobrý muž jistě ani netušil, že pod těsně utazenou šněrovačkou mladé subrety, jejíž zpěv se mu nelíbil, se už dere na svět nový život. V době, kdy jeho dopis byl ještě v tiskárně, se 10. prosince 1870 narodila druhá Mariina dcera Milada.³⁹

Možná ale, že kritika z Tábora byla znamením začínající krize společnosti. V Jindřichově Hradci už prý společnost přímo živořila a Jan Šourek „přemýšlel, kam s tou zbědovanou károu naší kočovné Thalie se máme vrtnouti“.⁴⁰ A nebylo to asi lepší ani v Třeboni, kde společnost hrála v březnu 1871. Řešení našel Šourek originální. Opatřil koncesi pro Moravu a vedl společnost na štaci do tehdy německé Jihlavy s nadějí, že tamější českou menšinu bude české divadlo zajímat víc, než zprávy z německo-francouzské války a z obležená a revoltující Paříže. A prý mu to vyšlo.

Peškovi s Zöllnerovou společností na Moravu nejeli. Nevím proč. Třeba to byl nedávný Mariin porod, touha zůstat s oběma dětmi, snad podvědomý odpor k Moravě, která se jednou oběma dcerám stane osudnou. Anebo byl důvodem dojem, že právě včas opustí potápějící se loď. Každopádně hráli na počátku 70. let v novém souboru.

O tom, kde Peškovi tehdy působili, vím jen z jedné (ke všemu nedatované) abšídky a z křestního listu třetí sestry, Terezie. Ta se narodila 28. dubna 1873 v Rokycanech. Jako otec je v matrice zapsán „Josef Pešek, divadelní herec u slečny Teresie Knížkové, meškající v Rokycanech“, a jako matka „Marie Pešková, rozená Tamová, divadelní herečka téže společnosti“. Přičemž „Teresie Knížek, ředitelka divadelní společnosti“ je uvedena jako kmotra.⁴¹ Jinak jsou mé zprávy velmi chudé. Na počátku sedmdesátých let (stejně jako o sto let později) nemělo české divadelnictví svůj časopis: Česká Thalia zanikla a nový Besedník se udržel jen jednu sezónu. A tak vím jen z denního tisku, že společnost byla založena v lednu 1871⁴² a že koncem března 1873 „dojela právě z Klatov do Domažlic“.⁴³

Terezie Knížková (1822–1887) byla dcerou německého ředitele kočující společnosti Knisheka, který působil ve třicátých letech. Filip Zöllner ji angažoval o Velikonocích 1858 už jako rutinovanou herečku. Když byl J. E. Kramuele režisérem u J. J. Stránského, hrála tam

³⁹ Státní oblastní archiv Třeboň, sbírka matrik, B 19, s. 372.

⁴⁰ Knap, *Zöllnerové*, s. 128.

⁴¹ Matrika Měst. NV v Rokycanech, sv. B-řk, 1873, s. 112.

⁴² *Národní listy* 11, 1871, č. 19 (20. 1. 1871).

⁴³ *Besedník* II, č. 2, 1. 4. 1873.

i Knížková a odtud by ji tedy mohl znát Josef Pešek. V roce 1861 se s Kramuelem vrátila k Zöllnerovi, ale nevím, zda se u něj dočkala příchodu manželů Peškových. V její společnosti byl režisérem František Paclt, který také hrával u Filipa Zöllnera. Repertoár Terezie Knížkové byl velmi pestrý. Ale vedle nezbytných frašek a prvních operet se tu hrál i *Hamlet*, *Othello* a *Zkrocení zlé ženy*, z Kolárovy tvorby *Monika* a jeho překlad Mosenthalovy *Debory*, Tylova *Tvrdohlavá žena* a Hálkův *Záviš z Falkenštejna*.

Pro nedostatek pramenů nedovedu o Peškových v první polovině 70. let říci víc. Teprve v abšídce z března a dubna 1876 jsem je opět našel u další společnosti, v souboru tylovského herce Čížka. Jeho společnost sehrála tehdy 44 představení v Pardubicích.

František Josef Čížek (1822–1887) přišel už v roce 1849 k J. A. Prokopovi, pak hrál u Tyla za Kullasova i Zöllnerova ředitelování, po Tylově smrti zůstal u Filipa Zöllnera, kde působil i jako režisér. Původně byl truhlářským tovaryšem a začal jako ochotník v Karlíně. Samostatně podnikal nejdříve s koncesí Prokopovy vdovy, pak se na konci roku 1863 osamostatnil.

Na jaře 1876 u něj Peškovi spolupracovali s mnoha starými kolegy. Režisérem tu byl Alois Houdek a hrála tu i jeho žena. Josef Pešek se u Čížka dokonce setkal s Bedřichem Hallou, s nímž hrával kdysi u Štandery. Dále tu byli manželé Grunertovi a sl. Bydžovská, která na pardubické štaci zemřela. Byla jednou z těch, o níž bylo o rok později napsáno:

„Loňského roku vloudil se ještě jiný nepovolaný host (vedle bídy) v řady venkovských společností – smrt. Smrt řádila neúprosně... mezi ženskými členy divadla kočujícího. Vyžádala si téměř jednu desetinu z nich za oběť. Osm mladých a z většiny slušných hereček pochováno bylo v jediném roce...“⁴⁴

Na Čížkově repertoáru byl Shakespearův *Othello*, Schillerova *Marie Stuartovna*, Sardouova *Andrea* a Bozděchův překlad Dumasova *Pana Alfonse*. A pak frašky typu Kneislovy *Antixantipy* (aneb *Boj všem ženám*) či *Když ženy mužům pláchnou* od téhož autora. Z tohoto žánru byla i původní hra Kneislovy překladatelky, známé herečky Elišky Peškové-Švandové *Milion* (aneb *Dukátový strýček z Ameriky*). V tomto duchu přeložil i Josef Pešek pro Čížka veselohru Langovu, *Krupařovic Pepička aneb Manžel pod pantoflem*; později ji hrál i Tomáš Kratochvíl a František Pokorný.⁴⁵ A ovšem, hrály se i u Čížka operety: vedle Müllerových *Studentů na Děvohradě* i hodnotný Offenbachův *Orfeus v podsvětí*.

Pro druhou polovinu sedmdesátých let jsem na tom s prameny lépe. Zachovala se celá série cedulí společnosti Elišky Zöllnerové, která už zase působila v Čechách a k níž se Peškovi vrátili. Návrat k Zöllnerově společnosti byl pro Peškovi štěstím. Herci tu díky příslovečné povivosti Elišky Zöllnerové nikdy nedřeli bídu, jak se to stalo běžným u méně úspěšných společností.

⁴⁴ *Tábor* 14, č. 6 (10. 2. 1877).

⁴⁵ Opět jen podle zachovaných cedulí v DO NM: sign. P-II-A-32/ č. 36; P-II-D-40/ č. 9.

Třetí sestra Terezie se narodila do smutné doby. Deset dní po jejím narození došlo ke krachu na vídeňské burze, kterým začala hluboká hospodářská krize, táhnoucí se až do konce sedmdesátých let. To nezůstalo bez vlivu na osud divadelních kočovníků.

„Česká kočující divadla úžasně hynou a klesají. Neblahé poměry národní, společenské, a hlavně hmotné i tu velmi neblaze působí... Půjde-li to dále tak a nestane-li se nic na zachování společností těch, zaniknou brzo a jen málokterá živořiti bude, nemohouc žíti ani umříti.“⁴⁶

Hmotné zabezpečení nebylo jedinou (a pro herce ani nejdůležitější) předností angažmá u Elišky Zöllnerové. První skupina zachovaných cedulí⁴⁷ pochází z chrudimské štace, na níž koncem ledna 1877 a začátkem února toho roku vyznamenávali Elišku Zöllnerovou členové Královského českého zemského divadla (tzv. Prozatímního) svým hostováním. Účinkování předních pražských herců nutilo i její herce obstat v obtížné soutěži.

V chrudimském Městském divadle hrála Marie Pešková ve stále oblíbeném *Diblíku* Birch-Pfeifferové, který se tu dával 25. ledna 1877 v překladu J. V. Friče, s členkou Zemského divadla Josefinou Čermákovou (na konci téhož roku se po dlouhé známosti provdala a stala se hraběnkou z Kounic, 1849–1895). V Daudetově a Belotově dramatu *Fremont junior a Risler senior* 10. února a v aktovce pro dvě osoby *Český dobrovolník a francouzská selka* 11. února hrála s Františkem Kolárem. Mariin herecký rejstřík se podstatně rozšířil. Mohla hrát Zuzanku, děvče z Boušína v *Diblíku*, stejně jako Annu, manželku svobodného pána z Hájků v Rosenově komedii *Čert* (31. 1. 1877) či Františku, choť Štěpána z Mannsfeldů v dramatu Birch-Pfeifferové *Matka a syn* (6. 2. 1877); a také už oborovou úlohu komickou starou jako Sabinku Hranatou v Kolárově veselohře *Dejte mi čamaru!* (1. 2. 1877).

Josef Pešek hrál v Chrudimi komickou roli sklepníka Karfiola v Kolárově veselohře, Ondřeje z Mannsfeldů v Birch-Pfeifferové, pekaře v Mosenthalově *Deboře*. Spolu si Peškovi zahráli ještě truhláře Koukolíka a paní Wachtlovou v Tylově *Řemeslnické merendě* a policejní radu Desauaise a Emmu z Nettvalů v Rosenově aktovce *Spiknutí za časů francouzské republiky* (11. a 13. 2. 1877).

Z Chrudimi se Zöllnerovi vydali podruhé na Moravu a začali Brnem. Peškovi jeli tentokrát také. Snad proto, že děti už byly větší, snad prostě proto, že se společnosti dařilo. V souboru byli znovu manželé Houdkovi a Jelínkovi, syn Aloise Merhauta Vladimír, Josef Stříbrný aj. Nechyběli samozřejmě bratři Zöllnerové a Jan Šourek; Josef Pešek zastával stále i pozici sborníka.

Z brněnské štace se zachovala jediná, ale vzácná cedule. V „Českém divadle v Besedním domě“ hostovala u Zöllnerů dvakrát Otylie Sklenářová-Malá (1844–1912). Za své druhé po-hostinské vystoupení si vybrala Schillerovu *Marii Stuartovnu*, kde pochopitelně hrála

⁴⁶ *Národní listy*, 4. 2. 1877.

⁴⁷ DO NM, P-II-F-54/ č. 12–20.

23. února 1877 titulní roli. Marie Pešková hrála chůvu Hannu Kenedyovou a Josef Pešek zemského sekretáře Williama Davisona.⁴⁸

Následoval Prostějov, odkud se zachovala cedule z 1. června 1877.⁴⁹ Hrál se v zahradě J. Hlišáka a na programu byla slavná Bozděchova veselohra *Světa pán v županu*. Marie hrála Hortensii a Josef jejího otce (sic!), tedy prince Camilla Borghese, Napoleonova švagra.

O vystoupení společnosti v Olomouci, které předcházelo štaci přerovské, a v Moravské Ostravě a Místku, které po Přerově následovaly, nevím, bohužel, nic. Z Přerova se zachovala cedule o pohostinském vystoupení Jindřicha Mošny (1837–1911), která není datována.⁵⁰ Šlo o sérii čtyř aktovek: v první, Wilkisově *Rytíři od jehly*, hrál Mošna krejčího Bartoloměje Kapustu a Josef Pešek sklepníka, druhým číslem byl Mošnův kuplet *Starý český dědeček* od Ladislava Stroupežnického, ve třetím, které napsal G. Belly a jmenovalo se *Herkules*, hrál Mošna akrobata Cesara a Marie Pešková komornou Bětu; závěrečná parodie na operu *Faust a Markétka* byla Mošnovým sólem.

Po ostravské a místecké štaci zamířila Eliška Zöllnerová se svou společností znovu na jih, do Kroměříže, kde měla mimořádně dlouhou šňůru představení od 17. ledna do 1. dubna 1878. Jak vidět, „moravské Atheny“ nepřály divadlu o nic méně než české. Dvě zachované cedule oznamují odtud opět Mošnovy pohostinské hry.⁵¹ První nabízí vedle jednoaktové operety Franze von Suppé *Žádný muž a tolik děvčat*, kde Marie hrála hospodyně Bětušku, Kotzebuovu veselohru se zpěvy *Krejčí Divíšek*; Mošna hrál titulní roli, Marie jeho tetu.

Po Kroměříži následoval Uherský Brod, pak Kojetín, Boskovice, Bystřice nad Pernštejnem a začátkem září 1878 byla Zöllnerova společnost v Novém Městě na Moravě. O této štaci existuje zajímavý dokument, který svědčí o tom, že Peškovi si zahráli i s Eduardem Vojanem (1853–1920). Tehdy přišel k družině Elišky Zöllnerové Tomáš Kratochvíl a ve svém deníku si o tom zapsal:⁵²

Září 1878 – 8/9 od Kozlanskýho ze Žďáru na Moravě do Nov. Města ku spol. Zöllnerové

<i>ředitelka</i>	<i>Grunertová</i>
<i>Zöllner Filip</i>	<i>Šipoš Josef</i>
<i>Zöllner František</i>	<i>Kratkajová</i>
<i>Zöllner Karel</i>	<i>Růžová</i>
<i>Šourek Jan</i>	<i>Kamenická</i>

⁴⁸ Tamtéž, P-II-F-54/ č. 21.

⁴⁹ Tamtéž, P-II-F-54/ č. 22.

⁵⁰ Tamtéž, č. 219.

⁵¹ Tamtéž, č. 216 a 218.

⁵² Viz Knap, *Zöllnerové*, s. 135.

manž. Peškovi Josef a Marie
Paclt
Šittina

Vojan Eduard
Pospíšilová

Vojanovo angažmá u Elišky Zöllnerové bylo asi krátké. Co u Zöllnerů hrál? Podle zápisu z Nového Města (včetně výletů do Žďáru) to byl mj. tento repertoár:

Millöckerova opereta *Tři páry střevců*, Kneislova veselohra se zpěvy *Když ženy mužům pláchnou*, J. M. Řezníčka *Dva sirotci*, Kaiserova veselohra se zpěvy *Pražská krupařka aneb Jen rychle s paničkami do divadla*, Scribeova opereta *Ďáblův podíl*, Müllerovi *Studenti na Děvohradě*, E. Peškové *Milion*, benefice Františka Paclta *Hamlet*, *Cesta kolem světa za 80 dní* podle J. Vernea, k níž hudbu vybral a uspořádal Josef Pešek, Šamberkova veselohra *Svůj k svému aneb Svatební večer bez nevěsty*, Suppého operetní aktovka *Žádný muž a tolik děvčat*, Gellinova aktovka *Sklenice čaje*, další Suppého aktovka *Na palubě aneb Veselí namořníci*, Toldův *Čarovný závoj*, *Král a sedlák* (vlastně *Sedlák svým pánem* Lope de Vegy v překladu Jaroslava Vrchlického), *Ostří hoši* v překladu Josefa Peška, Rosenova aktovka *Hubička*, Tylovo *Jiříkovo vidění*.⁵³

A mnoho z tohoto značně nenáročného repertoáru musel Vojan hrát, aby se jednou stal Vojanem.

Od 3. října do 1. prosince 1878 hrála Zöllnerova společnost v Třebíči. Našel jsem jen jednu ceduli z této štace a opět je na ní Mošnova hostovačka. Ve čtvrtek 28. listopadu 1878 se v třebíčském Národním domě dávala Kaiserova veselohra *Novověký don Juan aneb Mnoho povyku pro nic a za nic*, v níž hrál Antonína Prášila Jindřich Mošna a Lizinku, jeho ženu, Marie Pešková.⁵⁴

Koncem roku 1878 se Zöllnerova společnost vrátila do Čech a zůstala tu až do léta 1880. Od 29. května do 16. září 1879 hrála ve Strakonících, odkud vyjela do Volyně a Hoštic, od 20. září do 11. listopadu působili Zöllnerovci v Klatovech. Od společnosti odešel František Paclt, přibyl manželé Seifrtovi a slečna Vilímková. Do práce se zapojil i nejmladší Zöllner, Karel, který se stal inspicientem. Josef Pešek byl i nadále sbormistrem. Na jaře 1880 hrál soubor v novém složení nejdříve v Hradci Králové (v únoru a v březnu) a potom v Pardubicích odkud se vydal do Moravské Ostravy.⁵⁵

(Vidím, že mé vyprávění se mění v nudný výčet štací, repertoáru a malých změn ve složení souboru. Nejvyšší čas, aby přišlo něco napínavého. Ostravská štace, kde ani dnes není nouze o zřícené mosty a zhoubné požáry, k tomu dává příležitost.)

⁵³ Tamtéž, s. 136.

⁵⁴ DO NM, P-II-F-54/ č. 217.

⁵⁵ *Divadelní listy* I, č. 1 a 2, 3. a 17. 4. 1880.

V Ostravě hrála společnost Elišky Zöllnerové v sále Na střelnici na břehu řeky Ostravice. Byl začátek srpna 1880, když to vypuklo. Podívejme se nejprve na zprávu rakouské tiskové kanceláře, a pak výňatek z líčení dopisovatele Národních listů:

„Z Moravské Ostravy. 5. srpna. Moravská Ostrava a celé vřkolí jsou zaplaveny. Od tří dnů prší ustavičně a panuje vichřice. Voda vystoupila tak vysoko, že není pamětníka něčeho podobného. Bída a nářek jest veliký. Škodu nelze ještě odhadnouti, hlavně pak střední stav jest postižen krutostí živelní. Řeky Ostravice a Odra vystoupily až na 4 metry nad normále; obě řeky trhají domy a splavují zříceniny a dobytek a dříví na svých vlnách. Jeden most přes Ostravici jest stržen. – Spojení mezi městem Ostravou a nádražími jest přerušeno... A uprostřed těchto hrůz propukl k nadbytku dnes ráno i požár v továrně na umělý vosk Dinglerově. Továrna stojí ve vodě, tak že pomoc jest nemožná. Panuje zmatek nevyslovitelný...“⁵⁶

„Ve čtvrtek po půlnoci rozpoutala se nad Ostravou děsná bouře. Hrom bil o překot, až země duněla; z nebes rozrytých klikatými blesky lilo se jedním proudem. O 4. hodině ranní, krátce před východem slunce, zahalila se obloha děsným černým mrakem... Byla to hrozná průtrž mračen... Jako by ohromný, několik hodin široký vodopád hrnul se dolů... Hrůzostrašný okamžik však nastal, když následkem průtrže mračen rozlily se nepatrné bystřiny ve veletoky a s ohlušujícím jekotem hnaly se z jedné strany do Bečvy, z druhé do Ondřejovice, Lubiny, Olešné a Ostravice a dále do Odry. Všechny říčky tyto rozlily vodu svou po kraji, kterýž zaplavily do nedozírné dálky. Okolí Moravské Ostravy podobalo se moři, z jehož středu trčelo jmenované město jako ostrůvek v oceanu... Ztráta povodní na majetku způsobená (jest) veliká a žel bohu, také několik životů lidských přišlo v divokém proudu nazmar. Zmatek a nářek v městě dostoupil však vrchole, když roznesla se zvěst, že hoří velká továrna Dinglerova... Spousty jisker jako ohnivě snopy lítaly k nebesům i pronikaly a barvily rudou září vodu z nebe se valící. Bylo to divadlo hrůzokrásné. Teprve o 8. hodině spozorováno, že voda poněkud opadáva... O vzniku požáru Dinglerovy továrny na ceresin píše se nám, že stalo se neštěstí následkem exploze destilačních baněk, z nichž mnoho jich následkem příliš rychlého zastavení práce prasklo...“⁵⁷

Ostrava byla na čtyři dny odříznuta od světa a herci měli týden nucených prázdnin. Zöllnerovi, kteří měli část inventáře na břehu Ostravice, přišli o víc než za války v šedesátém šestém. Teprve když voda opadla, mohla se společnost vydat na další štaci do Vyškova.

Z moravských štací druhé poloviny roku 1880 mám zprávu jen z Prostějova:

„...dlela u nás divadelní společnost paní E. Zöllnerové, která zde přes dva měsíce hrála... Zvláště musím upozornit na drama Hamlet... I dobrých operet vidělo, obecenstvo dosti... Těž

⁵⁶ *Národní listy* XX, č. 188 (6. 8. 1880), s. 1.

⁵⁷ *Národní listy* XX, č. 190 (8. 8. 1880), s. 2–3.

*nás poctila návštěvou naše slovatná tragédka pí. Sklenářová-Malá a hrála v Kolárově Monice a Mosenthalově Deboře...*⁵⁸

V lednu 1881 hráli Zöllnerovi v Přerově a František Zöllner se tu oženil s členkou souboru Marií Vilímkovou. Na příští štaci dva dny před návratem do Čech se v Kroměříži manželům narodila 26. února 1881 dcera Eliška (1881–1940), příští žena Václava Vydry.

Z českých štací, které pak následovaly, vím o litomyšlské v dubnu, o Rychnově nad Kněžnou v červenci a o Novém Městě nad Metují v srpnu. Dne 12. srpna 1881 večer psal Jan Šourek do deníku společnosti příjmy a vydání z představení Šamberkova *Jedenáctého příkázání* a na okraj připsal: „Hořelo Národní divadlo.“ Erzsébet Cinege, vdova po Němci Zöllnerovi, věděla v okamžiku zkázy českého divadla, co má udělat:

„Ředitelka paní E. Zöllnerová uspořádala divadelní představení ve prospěch Národního divadla..., kteréž vyneslo 55 zl. a jež odevzdala tamější městské radě a zavázala se v každém městě, v němž se svou společností hráti bude, uspořádati jedno představení ve prospěch národního divadla...“⁵⁹

Celou zimní sezónu chtěli Zöllnerovi strávit v Jičíně, kam měli přijet v polovině října 1881.⁶⁰ Nevím, která štace Jičínu předcházela, ale nestála asi za nic, protože společnost přijela do Jičína už v polovině září.

„Divadelní společnost pí. El. Zöllnerové počala dne 17. září hráti v Jičíně... K znamenitým večerům náleží dosud představení *Mazepy*, *tragoedie Slowackého*, *veselohra Světa pán v županu od Em. Bozděcha*. Ve společnosti zvláště vynikají: *sl. Růžová, pí. Pešková, pp. Stříbrný, Zöllner F., Šourek, Pešek, Štětka a Seifert...*“⁶¹

Ani v Jičíně se ani společnosti nevedlo podle očekávání, protože začátkem listopadu 1881 už město opustila:

„Div. společnost pí. El. Zöllnerové ukončila tímto týdnem řadu divadelních představení v Jičíně a odebere se nyní do Příbrami... V repertoáru posledního tého dne zejména nalézaly se...: *Jan Hus* od J. K. Tyla, *Světa pán v županu od Bozděcha*, *Hamlet, princ dánský*, *Rosenkranz a Guildenstern*, *Z české domácnosti*, *Prodaná láska*, *Chce k opeře*, *České Amazonky*, *Doktor Kalous a Lipany*...“⁶²

⁵⁸ *Divadelní listy* II, č. 1, 1. 1. 1881.

⁵⁹ Tamtéž, č. 12, 19 a 23, 25. 4., 2. 7. a 30. 7. 1881.

⁶⁰ Tamtéž, č. 29, 10. 9. 1881.

⁶¹ Tamtéž, č. 33, 8. 10. 1881.

⁶² Tamtéž, č. 38, +2. 11. 1881. *Rosenkranz a Guildenstern (Tatínek miní, pánbiček mění)* byla veselohra, jejíž autor se podepsal jen zkratkou M. K.; *Z české domácnosti* byla aktovka chrudimského starosty a příštího mladočeského poslance dr. K. Pippicha; *Prodaná láska* je od J. Nerudy; *Chce k opeře (Zkouška k národnímu divadlu)* byl žert pro 2 osoby, parádní kousek Filipa Zöllnera a jeho ženy; *Doktor Kalous* byl překlad z francouzštiny od dalšího mladočeského funkcionáře Gustava Eima; *Lipany* je Vlčkova tragédie, tehdy novinka.